Published November 6, 2020 Klapalekiana, **56**: 187–190, 2020
ISSN 1210-6100

Přednášky po Výměnném dni ČSE v roce 2020

Stejně jako v předchozích dvou letech, i v roce 2020 jsme připravili cyklus přednášek České společnosti entomologické (dále pouze ČSE), který se uskutečnil po tradičním Výměnném dni ČSE. Členská základna myšlenku obnovení přednášek přijala s nadšením, což se projevilo na stále stoupajícím počtu návštěvníků během prvních dvou ročníků. Avšak počet lidí, který se sešel dne 15. února ve 13:00 v sále Kulturního domu Barikádníků (Saratovská 20, Praha 10) předčil veškerá očekávání. Bylo by opravdu lákavé napsat, že se v sále tísnilo více než 100 lidí, to však bohužel nelze, místa byl dostatek. Samozřejmě, dalo by se namítnou, že velká část lidí přišla především kvůli Valnému shromáždění ČSE (dále jen VS) a následným volbám, avšak na posledním VS spojeném s volbami bylo pouhých 30 členů. Polemiky, proč účast byla tak hojná, ponecháme do kuloárů.

Původně bylo zamýšleno přinést souhrny přednášek až v druhém čísle letošního ročníku společně s plánovanými podzimními přednáškami, avšak zájem členů, především o souhrn přednášky Radka Hejdy, který hovořil o vztahu entomologie a současných zákonech, byl tak značný, že jsme se rozhodli zveřejnit ho spolu se souhrnem přednášky Petra Šípka o nesečených lučních pásech již v tomto čísle. Sledujte webové (www.entospol.cz) nebo facebookové stránky Společnosti, kde bude rozvrh dalších přednáškových cyklů zveřejněn v dostatečném předstihu. V případě zájmu o určité téma nebo o přednesení Vašeho příspěvku se neváhejte obrátit na sekretariát ČSE (entospol@gmail.com).

Entomologie a zákony: současnost a budoucnost – Radek Hejda

Na sběr a držení hmyzu lze pohlížet jako na veřejně prospěšnou aktivitu, která přináší řadu poznatků přímo aplikovatelných v ochraně přírody. Netýká se to samozřejmě pouze vědeckých aktivit či oficiálních dat sběrných projektů státní ochrany přírody, ale zásadní roli mají i získaná data od amatérských entomologů, kteří entomologii provozují jen jako koníček. V posledních několika letech jsme ovšem svědky kriminalizace určitých aspektů entomologie jak přímo v ČR, tak obecně zpřísňování podmínek pro entomology po celém světě. Je to výsledek změny pohledu na hmyz, kdy si i laická veřejnost začíná uvědomovat jeho význam a jeho ohrožení globálními změnami (zejména intenzifikace zemědělství a lesnictví) a paradoxně jsou entomologové první obětí této změny pohledu, který sami pomáhali iniciovat. Regulace činnosti entomologů je pro státní orgány na celém světě velmi snadná, dobře viditelná a nepřináší žádné negativní ekonomické důsledky, naopak regulace opravdových příčin poklesu diverzity i kvantity hmyzu je výrazně komplikovanější a potenciálně i výrazně dražší. Nelze se proto divit současné situaci, na které ovšem mají svůj díl viny i někteří entomologové, kdy zejména s rozvojem internetu nastala éra rostoucí komercionalizace entomologie. Laická veřejnost pak získává mylný dojem, že entomologie je založena hlavně na sběru cenných exemplářů s cílem jejich zpeněžení, a proto shledává omezování činnosti entomologů ve velké míře jako krok správným směrem.

V podmínkách ČR pak nelze hovořit o zpřísňování zákonů a předpisů, jsme svědky toho, že se uplatňují zákony dříve neuplatňované. Zde již můžeme jednoznačně označit za viníky komerční sběratele, kteří na internetových burzách veřejně nabízeli (a stále nabízejí!) k prodeji i exemplář zákonem chráněných druhů, včetně silně a kriticky ohrožených. Toto

flagrantní a vědomé porušování zákonů motivované finančním prospěchem ve veřejném prostoru, přístupném i laické veřejnosti, velmi poškodilo obraz entomologie a je nutné ho postihovat dle platných zákonů. Státní ochrana přírody v ČR si samozřejmě uvědomuje mizivý vliv sběru hmyzu na jeho početnost, v ostrém kontrastu s přímou likvidací stanovišť, např. intenzivním zemědělstvím či lesnictvím, a nechce jít v žádném případě cestou perzekuce zájmových sběratelů. Naopak řada z nich se přímo účastní managementových opatření zlepšujících stav biotopů. Končí však nejspíše doba pohybu amatérských entomologů v šedé zóně. Při průzkumu hmyzu je třeba začít zohledňovat zákonné limity a je třeba se naučit pohybovat v mantinelech daných platnou legislativou. Úlohou státní ochrany přírody pak musí být maximální podpora entomologů v jejich činnosti a umožnění entomologických aktivit za rozumných podmínek všude, kde je to možné (nikoliv zakazování a bezdůvodné omezování entomologie). Entomologové na druhé straně musí se státní ochranou více sdílet výsledky svých aktivit a například předávat svá nálezová data do Nálezové databáze ochrany přírody (dále jen NDOP).

Mantinely dané legislativou jsou založeny na dvou pilířích, druhové a územní ochraně. Druhová ochrana, řešená *Zákonem 114/92 Sb. o ochraně přírody a krajiny*, je založená na principu seznamu zvláště chráněných druhů (dále jen ZCHD) (*viz příloha III vyhlášky č. 395/1992 Sb. ve znění vyhlášky č. 175/2006 Sb.*). Tento seznam obsahuje jak v současnosti stále velmi ohrožené druhy, tak i druhy jejichž početnost i areál rozšíření se od doby poslední aktualizace vyhlášky výrazně změnily a nelze je nyní označit za reálně ohrožené. Nicméně i na tyto druhy je uplatňována zákonná ochrana a je třeba s tímto faktem počítat. Změna vyhlášky, spojená i se snahou o ústup od ochrany jedinců směrem k ochraně celých populací, tak aby lépe reflektovala aktuální situaci, je velmi problematická a vzhledem k nutnosti nalezení konsensu mezi rezorty životního prostředí a zemědělství i velmi zdlouhavá anabáze. I proto se státní ochrana přírody snaží o přenesení institutu červených seznamů do legislativního rámce, kdy seznamy druhů z červených seznamů budou lépe reflektovat aktuální stav ohroženosti a jejich aktualizace je také výrazně jednodušší.

Držení ZCHD ve sbírkách je ošetřeno paragrafy *50* a *51*. Na první pohled je zřejmá odlišná formulace ustanovení obou paragrafů, kdy dle *§50* je držení ZCHD zakázáno (je povoleno pouze na základě příslušné výjimky) a dle *§51* je držení ZCHD zakázáno bez prokázání původu (jako prokázání původu lze brát jak udělenou výjimku na sběr, tak např. i smlouvu umožňující sběr se subjektem, který je oprávněn tuto výjimku na své smluvní subjekty delegovat). V tomto směru neexistuje judikatura, zda prokázání původu dle *§51* umožňuje držení ZCHD i bez vydané výjimky ze zákona *114/92 Sb.*, a proto lze jednoznačně doporučit požádat o výjimku i na držení legálně získaného exempláře ZCHD. Druhým pilířem ochrany přírody je územní ochrana. Ve volné krajině (mimo velkoplošně či maloplošně chráněné území – dále jen MZCHÚ) lze hmyz libovolně sbírat a následně i držet (samozřejmě vyjma ZCHD). Naproti tomu v národních parcích (NP), národních přírodních rezervací (NPR) a přírodních rezervacích (PR) je sběr jakéhokoliv hmyzu bez příslušné výjimky zakázán. V národních přírodních památkách (NPP) a přírodních památkách (PP) je sběr obecně povolen, ale může být zakázán v rámci bližších ochranných podmínek dané památky. Tyto informace naleznete na webových stránkách https://drusop.nature.cz/portal/ ve vyhlašovacích dokumentacích jednotlivých lokalit.

Drtivou většinu druhů hmyzu lze tedy s přihlédnutím k výše zmíněným faktům libovolně sbírat. Pokud ovšem chcete entomologicky pracovat i tam, kde je to zákonem omezeno, či

Obr. 1. Přednášku Radka Hejdy si nenechalo ujít skoro 100 posluchačů. Fotografie Lukáš Tůma.

mít ve sbírce i ZCHD, je nutné tuto činnost legalizovat. V případě umožnění sběru je první možností žádost na příslušný orgán ochrany přírody (dále jen OOP) dané lokality (jaký konkrétní orgán pro konkrétní lokalitu to je, naleznete na výše zmíněném odkazu). V žádosti musíte zdůvodnit svůj záměr (je třeba prokázat, že veřejný zájem na sběru je silnější, než zájem na ochraně všech jedinců). Obdobně na držbu ZCHD lze požádat o výjimku na příslušný OOP, v jehož obvodu je sbírka umístěna (buď krajský úřad nebo správa CHKO). Zde pozor na často odlišný přístup jednotlivých OOP, kdy u některých je nutné dokazovat legálnost nabytí dotčeného materiálu. Tento postup je sice časově nejnáročnější, ale na druhou stranu nejjistější a bez jakýchkoliv možných pochybností. Další možností je zapojení konkrétního sběratele do oficiálních projektů (např. inventarizace MZCHÚ), kdy lze pak legálně pro potřeby daného projektu sbírat i ZCHD a samozřejmě i všechen ostatní hmyz v rámci konkrétního MZCHÚ, ve kterém je to běžně zakázáno. Problematická je ovšem následná držba získaného materiálu ZCHD (viz výše a rozpor *§50* a *§51*). Nicméně žádost o výjimku na držbu takto získaného materiálu je pouhou formalitou, materiál byl beze všech pochybností legálně nabyt. Poslední možností legalizace entomologické činnosti je spolupráce s Agenturou ochrany přírody a krajiny ČR (dále jen AOPK ČR) formou smlouvy o poskytnutí služby. AOPK ČR v tomto případě deleguje svoji výjimku (podobně jako při zadání inventarizačních prací) na sběr v MZCHÚ i volné krajině dle požadavku konkrétního entomologa (samozřejmě po zohlednění omezení týkajících se ochrany daných lokalit). Tento postup je byrokraticky i časově nejméně náročný, lze takto vyřešit sběr najednou i v působnosti více OOP a pravidelně seznam lokalit aktualizovat. Nicméně i zde lze doporučit následné podání žádosti o výjimku na držbu získaných exemplářů ZCHD. Možnost uzavírání těchto smluv ve větším rozsahu pro členy ČSE je v současné době řešena na půdě AOPK ČR. K 15.4.2020 není ještě věc zcela uzavřena. Další postup bude výsledkem následných jednání ČSE a AOPK ČR.

S přihlédnutím k výše zmíněným faktům je třeba nalézt nutný kompromis mezi entomology a státní ochranou přírody. Jen spolupráce na všech úrovních zajistí jak efektivní rozhodování

příslušných OOP, tak i možnost legálního sběru pro naše entomology, kteří stále ještě patří mezi naprostou špičku na celém světě, zejména co se týče amatérské entomologie. Nutné je zapojení entomologů do naplňování NDOP, která představuje základní nástroj pro práci OOP, jakož i do procesu revize dat zde obsažených, kdy každý z entomologů může dle své odbornosti a časových možností s daty bez omezení pracovat.

Nesekané luční pásy jako opatření pro podporu hmyzu zemědělské krajiny – Petr Šípek

Od druhé světové války došlo k výraznému poklesu druhové diversity produkčních luk (tj. luk určených k produkci sena pro hospodářská zvířata). S postupující intenzifikací zemědělství se výrazně změnil způsob jejich obhospodařování. Dávno jsou doby, kdy se k pokosení louky sešla půlka vesnice. V dnešní době je standardní technikou strojová seč, během které dojde ve velice krátké době (v řádu několika málo hodin) k pokosení obrovských komerčních ploch (v řádu desítek hektarů). Tento postup má ale výrazně negativní vliv na obyvatele lučních společenstev, hmyz nevyjímaje. Díky intenzifikaci hospodaření se mění složení rostlinných společenstev, některé druhy jsou na časté kosení citlivé a časem mizí. Strojová seč prováděná moderní těžkou technikou zabíjí velké množství hmyzu a jiných bezobratlých, usmrcení obratlovců není výjimkou. Jedinci jsou sečí přímo usmrceni, zraněni nebo jsou v kritickém období jejich vývoje pokoseny jejich živné rostliny a vývoj tak nemůže být dokončen nebo je minimálně výrazně ovlivněn. Například pro motýly a jiný nektarovorní hmyz seč představuje ztrátu prakticky veškeré potravní nabídky na obrovských plochách v krajině. Pro méně pohyblivé druhy to může představovat neřešitelný problém.

Agentura ochrany přírody a krajiny ČR (AOPK) proto zadala výzkum, který by měl obhájit tvorbu refugií v lučních společenstvech, tj. dočasně nesečených pásů luční vegetace. Výzkum započal v roce 2018 a z původního záměru v podobě jednoletého projektu se nakonec přetvořil ve víceletou studii. Již první sezóna odhalila efektivitu těchto opatření. V nesečených pásech jsme byli schopni odchytit nejen vyšší množství, ale i vyšší počet druhů hmyzu a pavouků než mimo pásy na sečené ploše. Byl rovněž prokázán efekt pásů ve srovnání pokusných luk před a po seči. Louky s pásy si udržely vyšší množství druhů oproti loukám sečeným. Kromě toho byl prokázán pozitivní efekt pásové seče na zástupce několika skupin jako na blanokřídlý (Hymenoptera) a rovnokřídlý (Orthoptera) hmyz nebo na pavouky (Arachnida). Předběžná data z druhého roku výzkumu ukázala značný efekt nesečených pásů na početnost běžných druhů lučních motýlů. Všechny druhy motýlů bez výjimky preferovaly louky s pásy. Nesečené pásy zjemňují krajinnou mozaiku a nabízí živočichům větší heterogenitu prostředí. Nemusejí sloužit pouze jako refugium hmyzu a pavoukovců, neboť i řada obratlovců postrádá v krajině možnost úkrytu či potravní nabídky.

David SOMMER, Přírodovědecká fakulta, Univerzita Karlova, Praha
& Fakulta životního prostředí, Česká zemědělská univerzita v Praze, Praha

Radek HEJDA, Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, Praha

Petr ŠÍPEK, Přírodovědecká fakulta, Univerzita Karlova, Praha